

Chisholm: Kanıtlanmış Doğru İnanç

Bilgi tartışmalarında çoğu zaman bir inancı doğru yapan ve gerekçelendiren şeyden “kanıt” (evidence) diye bahsedilir. Kanıt, bir fikri açık hale getiren şeydir.¹ Bir kişi önermenin yanlış olmadığını gösteren kanıtlara sahip olmadıkça onu bildiğini söyleyemez. Roderick M. Chisholm, Earl Conee, Richard Feldman, Susan Haack ve Richard Jeffrey gibi deontolojik kanıtcılığı savunanlar, kanıtları gerekçelendiriciler olarak nitelerler. Bir inanca ve bilgiye sahip olmanın ön koşulu kanıtların olmasıdır. Kanıtlar hem bir inancı olguya bağlama hem de bu bağlantı için gerekli olan teminat şartlarını sağlama konusunda başvurulacak yegâne araçlardır. Bilgi kanıtlarla teminat altına alınmış ve gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Burada kanıtlar, hem gerekçelendirme hem de teminat koşulu olarak kabul edilir. Eğer bir inanç, delillerle desteklenmemişse akli değildir. Bu fikre “kanıtcılık” (evidentialism) adı verilir.

Bu bölümde genel olarak kanıtcılığı savunanların bilgide kanıtları nasıl teminat koşulu olarak gördükleri ele alınacak ve Chisholm’un yaklaşımı sonraya bırakılacaktır. Kanıtcılık genel şekliyle şöyle ifade edilir:

S p’ye olan inancını gerekçelendirmiştir = Tn S’nin p’ye inanması için yeterli/uygun (adequate) kanıtları vardır.

Kanıtcılığa göre gerekçelendirme kanıtla olur. p inancı için kanıtla sahip olmak ne demektir? Bazı kanıtcılara göre bu, p’yi doğru olarak gösteren bir zihin durumunun bulunmasıdır. Örneğin fincandaki kahve bana tatlı geliyorsa o zaman kahvenin tatlı olduğuna inanmam için kanıtım vardır. Eğer başımda bir ağrı hissediyorsam baş ağrım olduğuna inanmam için bir kanıt vardır. Eğer kahvaltıda mısır gevreği yediğim hatırımda ise o zaman kahvaltıda yediğim şeyin ne olduğu konusundaki inancıma ait bir kanıtım var demektir. Eğer ben, “Ali, dört fincandan fazla kahve içmişse onun üç fincandan fazla kahve içtiği doğrudur.” önermesinin doğru olduğunu açık bir şekilde “anlıyor” veya “seziyorsam” o zaman benim bu önermeye inanmam için kanıtım vardır. Buna göre kanıt algıya, idrake, içebakışa, belleğe ve sezgiye ait tecrübelerden ibarettir ve ayrıca kanıtla sahip olmak, bu tür bir tecrübeye sahip olmaktır.²

Kanıtcılığa göre p’ye olan inancı gerekçelendirmek, p’nin doğru olduğunu gösteren bir tecrübeye sahip olmaktır. Güvenilebilirliği/dışsalcılığı savunanların çoğu, bu tür tecrübelerden bahsederler fakat onlar, gerekçelendirmenin sadece uygun deneyimlere sahip olmakla alakalı olduğunu ve kanıtların aynı zamanda teminat koşulu olarak görülmesini reddederler. Onlar daha fazla bir şey söylerler: Bir inanç, yalnızca güvenli bilişsel kaynaktan çıkıyorsa gerekçelendirilmiş olur. Fakat standart güvenilirlik görüşüne göre inançları gerekçelendiren ve teminat altına alan şey, kanıtların olması değildir aksine algı, içebakış, bellek ve rasyonel sezgi gibi onları ortaya çıkaran süreçlerin güvenli olması olgusudur.³ Onlar kanıtların elde edilme zamanıyla ilgilenirler.

Bir kanıtcıya göre barometrenin yüksek basıncı göstermesi durumunda ben yağmur yağmasının kuvvetle muhtemel olduğunu söyleyebilirim. Barometrenin yüksek basıncı göstermesi, yağmurun yağacağına yeterli olmasa bile geçerli bir kanıttır (bu tür kanıtlara olasılıklar veya olasılık kanıtları deniliyor).⁴ Ancak birisi “Neden barometre yüksek basıncı gösterince yağmur yağıyor?” şeklinde bir soru sorduğunda bu, kanıtla inanç arasındaki ilişkiye dair bir açıklamayı gerektirir. Bu açıklama, gerekçelendirmez ve kanıtlar kendisini burada nedenler olarak sunar. Bu açıdan gerekçelendirme, genel olarak kanıt getirmekten daha geniş bir kavram olarak alınır. Kanıtcılar, gerekçelendirmeyi kanıtlarla sınırlandırır. Yani özne, inancının doğruluğunu açıklamak için sadece kanıtlara başvurabilir.

1 Goldman 2002, s. 55. Alvin I. Plantinga 1993b, s. 186. İngilizcede kanıt kelimesinin karşılığı olarak evidence, proof, demonstration, testimony, case terimleri kullanılır. Bunlar, farklı kanıt türlerini ifade eder. Kanıt türleri için bkz. Hume 1986, s. 85. Hume, evidence terimini apaçıklık ve teminat anlamında kullanır. Bkz. 1986, s. 166.

2 Steup 2005.

3 Steup 2005.

4 Locke 1996, s. 399.

Kanıtçılık, içselci bir yaklaşımdır. Bir önermeyi onun hakkında daha önceden edinmiş olduğumuz kanıtlarla gerekçelendirebiliriz. Bu gerekçelendirmenin güvenli olmasını yine kanıtlarda ararız. Kanıtlar, zihinde hazır halde bulunan şeylerdir ve bize bilme araçları ile gelmişlerdir. Onlar, hem inanca gerekçe sağlar hem de inancın doğruluğunu şanstan koruyarak gerekçelendirmeyi teminat altına almaya yararlar. Gerekçelendirme ve teminat, aslında farklı zamanlarda yapılan işlemler değildir. Özne, bir inancı kanıtlar yoluyla hem gerekçelendirir hem de bu gerekçesini zihin mahareti ile teminat altına alır.

Eğer bir kişi, doğruluğu elde etmeyi ve yanlıştan sakınmayı amaçlıyorsa bu kişinin kanıtları, inançlarına temel sağlaması gereken (türden) nedenlerden oluşur. Kanıtçılık, bize bir kişinin inançlarının nelerden oluştuğu hakkında bir izah yapar yapmaz gerçek bir gerekçelendirme düşüncesine döner. Kanıtların neler olduğu konusunda uzlaşma yoktur. Bu nedenle genel bir kanıtçılık yorumunu ele alabiliriz. Teminat koşulu açısından bir kişinin kanıtları, yalnızca onun zihinsel durumlarından oluşur. Zihne ait durumların dışındaki şeyler, inancı teminat altına alamaz. Teminatı sağlayan şeylerin kanıt gibi şeyler olmalıdır. Örneğin ben 115 nolu odanın içinde bir adet sıra olduğuna inandığım zaman benim bu inancımın kanıtları tek başına bu sıra olamaz aksine bu sıra ile ilgili görsel bir tecrübemin de olması gerekir. Ya da sahip olduğum belleğimin bu sırayı daha önce odada görmüş olması veya bina sorumlusunun bana bu odada bir sıra olduğunu söylemiş olması gerekir.⁵

Felsefe dışında biz, polisin suç mahallinde topladığı şeylerin kanıt parçaları olduğunu söyleriz. Bu kanıtlar, suçluyu teşhis etmemize yardım edecek farklı unsurlar. Bunlardan biri, bir mermi çekirdeği olabilir. Bu durumda bu çekirdek, mahkeme boyunca davalının suçunu saptayacak bir kanıt olarak ortaya koyulabilir. Fakat kanıtçıların bakış açısına göre davalının suçlu olduğuna inanan jüri üyelerine gerekçe sağlayan şeyler, tek başına bu çekirdek değildir aksine bu çekirdekle ilgili oluşturdukları inançları ve algısal tecrübeleridir.⁶ Bu nedenle kanıtın varlığı, gerekçelendirmeyi mümkün kılarken inancı teminat altına almayı mümkün kılmaz. Kanıtlar, bir akıl yürütme zinciri içinde uygun bir şekilde düzenlendiklerinde inancı teminat altına alabilir ve bilgi ortaya çıkarır. Kanıtçıların birçoğu genel olarak temelciliğin ya da bağdaşımıcılığın gerekli gördüğü kanıt düzeneklerinin sağlanması durumunda bilginin elde edilebileceğini ileri sürerler.

Bir kişinin kanıtları, bilme araçları ile sahip olduğu şeylerle birlikte bunlara dayanarak gerekçelendirilmiş olan inançlarını içine alır. Doğruluğu inanca bağlama işine gerekçelendirme, bu bağlantıyı gerçekleştiren araçlara da kanıtlar adını veriyoruz. Çoğu insan kanıtların özel epistemik statüye sahip bazı müstakil bilgiler olduğunu düşünür. Aslında kanıt dediğimiz, (i) algı ve (ii) "bilgi" diye isimlendirdiklerimizden başka şeyler değildir. Doğru bir inancı gerekçelendirmemizi sağlayan kanıtlar, sahip olduğumuz tecrübeler ve diğer bilgilerimizdir. Bu nedenle ne kadar (i) bilme aracı varsa ve ne kadar (ii) bilgi türü varsa o kadar kanıt türü de vardır: a priori kanıtlar, a posteriori kanıtlar, deneysel kanıtlar, tanıklık kanıtları, bellek kanıtları, zorunlu kanıtlar, zorunlu olmayan kanıtlar vs.. Yine bu kanıtların kullanım şekline göre de tümevarımsal ve tümdengelimsel kanıtlar şeklinde ayırım yapabiliriz. Bunlar, kanıtların nitelikleri ile değil kullanım şekilleri ile ilgilidir. Bu kanıtlar, bir iç tutarlılık ya da mimari yapı içinde inançlarımızı teminat altına almaya yardım eder.

Bazı filozoflar, inançların tek başına kanıt olamayacağını ve bir inancı gerekçelendirmeye yetmeyeceğini düşünürler. Birçok düşünür ise tecrübelerin kendi başlarına gerekçe sağlamada rol oynadıklarında ısrar ederler. Kanıtçılığa göre zihne ait durumların dışındaki şeyler, bir kişinin kanıtlarının parçası değildir. Kanıtçılık, bu nedenle her birinin zihinsel yapısı diğerleri ile aynı olan öznelerin aynı kanıtlara sahip olduklarını ima eder. Yine bu nedenle kanıtçılık, şunu da ima eder: Eğer S'nin, bu dünya ile ilgili inançlarının büyük ölçüde gerekçelendirildiğini düşünmesi doğru ise o zaman S*'ın da inançlarını büyük oranda gerekçelendirmiş olduğunu düşünmesi aynı derecede doğrudur. Böylece kanıtçılık, bir kimsenin inançlarına gerekçe sağlayan durumlarla ilgili düzenli yanılmalarının

5 Steup 2008, s. 481.

6 Steup 2008, s. 482.

olmasını imkânsız bulur. Bu nedenle kanıtçılık, içselci bir yaklaşımdır.⁷ Bunun anlamı S ve S*'nin ortak bir teminat sürecine sahip olduğudur.

Dışsalcılar, kanıtçılığa itirazda bulunurlar. Bu itirazın temel noktası, kanıtçılıkta kanıtlarımız, doğruluk ve inançlarımız arasındaki ilişkinin yeterince sıkı olmamasıdır. Dışsalcılara göre bir inancın gerekçelendirildiğini ya da teminat altına alındığını belirleyen şey, nihai olarak tek başına öznenin kanıtlarına dair bir işlev değildir. Doğruluk ve inançlarımız arasında sıkı bir ilişki kurmak için kanıtlarımızı güvenli bir şekilde elde etmiş olmamız gerekir. Asıl önemli olan şey, inançların kaynağının güvenli olup olmadığı sorusudur.⁸ Dışsalcılık, bildiğimizden bizi emin kılan şeylerin tek başına zihnimize varolan şeyler olamayacağını ileri sürer. Bu nedenle onları elde ederken dış dünyada bizi yanıltan şeylerin olup olmadığına bakarak ancak güvenli inançlar elde ederiz.

Conee, Gettier sorununun üstesinden kanıtlar yoluyla gelebileceğimizi düşünür. Ona göre kanıtlar, bir inancın doğru olması konusunda bize yeterli güvenceyi sağlayabilir. Goldman, bu yaklaşımı eleştirerek gerekçelendirmeye farklı bir rol biçer ve buna uygun olarak gerekçelendirmeyi bir inanca yüksek oranda objektif doğruluk sağlayan şey olarak tanımlar. Kanıtlar, teminat için gerekli koşulları sağlayamaz. Bir inanç, şans eseri değil güvenli bir bilişsel süreç ve kabiliyetle elde edilmişse doğrudur. Bu durumda gerekçelendirme, inancı doğru yapan kanıtlarla ilgili değildir. O, kanıtlarla inanç arasındaki ilişkinin dışında bir şeydir. Goldman'a göre bir inancı doğru yapan ya da onun doğruluğunu garanti eden koşulların onu gerekçelendiren şeylerden farklı olması gerekir. Kanıtlar, teminat koşulu olarak alınamaz.⁹

Locke, teminat koşulunu sezgisel bir bağlantı olarak tasarlamıştı. Geleneksel epistemolojide kanıtlar arasında modalitelere göre bir ayrım yapılır. Locke, kanıtların niteliğini de tartışır. Ona göre kanıtlar, öncelikle kendisine saygı duyduğumuz bir otoriteden veya bu inancın konusu dışında bulunan ve karşı çıkamayacağımız nedenlerden oluşamaz. İkinci olarak muhatabın yetersizliğini kullanmaya çalışan kanıtlar da geçersizdir. Üçüncüsü, muhatabın ilkelerinden çıkan sonuçlarla yanlış düşündüğünün gösterilmesi de tam kanıt değildir. Locke'a göre bilgi yolunda ilerletici kanıt, bilgi ya da olasılığın temellerinden çıkarılır.¹⁰

Locke, bu tür kanıtları da ikiye ayırır: ispatlar ya da kesinler (demonstrations) ve olasılıklar (probabilities) Algılarımıza açık olan tasavvurlarımız arasında gözün ışığı algılaması gibi zihnin doğrudan bir ilişki kurması, sezgisel bilgiyi ortaya çıkarır. Locke'a göre sezgisel bilgilerin kanıt ihtiyacı yoktur çünkü kanıt, "iki tasavvur arasındaki uyumun göstermeye yarayan aracı tasavvurdur."¹¹ Bu türden doğrudan kanıt "sezgisel kanıt" denilebilir. Bunlar zorunlu bilgileri ortaya çıkarır. İspat, bir önermeye, sezgisel olanlar kadar olmasa da yüksek zihni kesinlik sağlayan kanıtlardır. Locke'a göre olasılık ise yanlış olabilme ihtimali bulunan kanıtları ifade eder. Olasılık, bilginin eksikliğini tamamlayan ve bir şeyin doğru olduğunu bilmeden önce o şeyin doğru olduğunu varsayıran türden kanıtlardır.¹² Bunlar, zorunlu olmayan bilgilerimizi ortaya çıkarır.

İki ide arasındaki uyumu algıladığımızda kesin bilgiyi elde ederiz. Locke, bize bu tür bir kesinliği veren şeyi "kanıt" olarak isimlendirir, yanılmaz bir şekilde anlamayı sağlayan şeye sezgisel kanıt denir ve bir algılamada olduğu gibi bir şeyi ispat eden türden kanıt ise ispatlayıcı (demonstrative) kanıt adı verilir. Bizim düşüncelerle (idelerle) ilgili uyuma ve uyumamaları algılamamızı sağlayan kanıt, bazı başka önermelerden çıkardığımız zaten bilinen bazı önermeler değildir. Bu sezgisel kanıt düşüncesini anlamsız yapardı. Sezgisel kanıt, uyuştuklarını algılayabildiğimiz idelerin aslı doğasıdır. İspatlayıcı kanıt ise herhangi iki yakın ide arasındaki uyumun derhal algılamamızı sağlayan zincir gibi dizili idelerin aslı doğasıdır ve zincirin bitiminde iki ide arasındaki uyumun dolaylı olarak algılar.

7 Steup 2008, s. 482. S*, S ile aynı zihinsel özelliklere sahip olan başka bir kişidir.

8 Feldman 2005, s. 275.

9 Goldman 2002, s. 25.

10 Locke 1996, s. 394.

11 Locke 1996, s. 305.

12 Locke 1996, ss. 376-8.

İnanç ve olasılıklara gelince de durum buna benzer. Olasılıklar, bizim iki idenin uyduğunu düşünmemizi sağlayan şeylerdir. Uyuşma tahmini, idelerin aslı doğasına bağlı değildir. Onun yerine o beni bu inanca hariç bazı şeylerle inanıyor yapar, burada iki ide açık bir şekilde bir araya gelmez ve bu yüzden bu ideler arasındaki uyuşma veya uyumsuzluk açıkça görülmez.¹³

Hume ise kanıtları üçe ayırır: göstergeler, ispatlar (proofs) ve olasılıklar. Hume'a göre ispat, deneyden elde edilip şüphe ve karşı duruma yer bırakmayacak türden kanıtlardır. Hume olasılığı da bir önermenin alternatiflerine nazaran doğru olma ihtimali olarak tanımlar. Hume, bir önermenin doğru olma ihtimali arttıkça ona inanmanın diğerlerine nazaran daha fazla olacağını ileri sürer. Bir inancın doğruluğunu "garanti" eden, onun doğruluğuna "güvenmeyi" sağlayan şey, geçmiş tecrübelerimizi geleceğe naklettiğimizde olasılığın daha yüksek olmasıdır. Örneğin biri yüz defa, diğeri on defa ve bir başkası bir defa olmuşsa zihin, yüz defa olana inanmayı "tercih" edecektir.¹⁴

Olasılık kanıtları, içselcilerin de üzerinde sıkça durduğu konulardan biridir. Örneğin Chisholm, bazı kanıtların bizde tam bir kesinlik meydana getirmeye yetmediğini söyler. Bu düşünce içseldir çünkü zihnimiz sadece kendisinde bulunan bu şeylere bakarak onların kesin inançlar oluşturmaya yetmeyeceğine kendi başına karar verebilir. Chisholm bunun için şu örneği verir: Sizin bugün yürüyüşe çıktığımız, dün de yürüyüşe çıktığımız ve ondan önceki gün de yürüyüşe çıktığımız şuanda size apaçık olabilir. Siz, yarın ve ondan sonraki gün yürüyüşe çıkacağınıza dair bir önermeyi kabul etmek için çok iyi dayanaklara sahip olabilirsiniz. Bu önerme tümevarımla güçlü bir şekilde desteklenebilir. Fakat sizin yarın yürüyüşe çıkacağınız size apaçıkken başkalarına şuanda apaçık değildir çünkü şuanda hiç kimse sizin yarın yürüyüşe çıkacağınızı bilmiyor. Sizin yarın yürüyüşe çıkacağınız önermesi, sizin için makul şüphelerin ötesinde olabilir. Yani bundan şüphelenmeniz için hiçbir karşı durum olmayabilir. Fakat sizin bugün ortaya koyacağınız hiçbir şey, yarın yürüyüşe çıkacağınızı bugünden apaçık hale getiremez.¹⁵ Sizin yarın yürüyüşe çıkacağınızla ilgili kanıtlarınız olasılık kanıtlarıdır. Fakat tecrübelerimizin (kanıtlarımızın) asli doğası, bu inancımızı teminat altına alır.

Chisholm'a göre teminat altına alınmış olması için kanıtların kanıtlanan inançtan/önermeden daha makul olması gerekir. Chisholm, gerekçelendirmenin kademeli bir şey olduğunu ileri sürerek gerekçelendirilmiş inançlar arasına "-den daha makul olma" ilişkisini koyar. Temel inançlar, temel olmayan inançlardan daha makuldür.¹⁶ "-den daha makul olma" ilişkisi, kanıtlar söz konusu olduğunda kanıtlayıcının kanıtlanandan daha açık olmasını gerekli kılarken bilgi söz konusu olduğunda daha açık olanla olmayan arasındaki derece farkını gösterir. Zihnin kanıtları kullanma biçimine dayalı olarak onlar arasında kurulan hiyerarşik ilişkilerle inançların doğrulukları teminat altına alınır.

Bu, kanıtların doğrudan temel inançlar olmasını gerektirmez, kanıtların temel inançlara ya da onların kanıtlarının temel inançlara dayanması şeklinde geriye doğru gidebilir. Bu şekilde temel inançlara dayanan gerekçelendirmede kanıtlar, her zaman kanıtlanandan daha açıktır. Fakat bazı durumlarda daha açık olmayan kanıtlarla bir inancı gerekçelendirmeye teşebbüs edebiliriz ve bu kanıtlar, hiçbir şekilde temel inançlara dayanmayabilir. Bu nedenle Chisholm'a göre bazı durumlarda bilginin üçüncü koşulu, doğru inancı bilgiye dönüştürmek için yeterli iken bazı durumlarda yetersizdir. Bu durumlarda gerekçelendirmeyi sınırlandıran dördüncü koşul gerekir. Chisholm bunu şu şekilde ifade eder:

S, p'ye olan inancını ancak ve ancak

(iii¹) S'nin p için kanıtları apaçıkça ve

(iii²) Eğer S'nin p için kanıtları eksik/kusurlu ise o zaman p olduğu önermesi, şu ikisinden biri ile ilgili önermeler bütünü sağlanmışsa:

13 David Owen, *Hume's Reason*, Oxford University Press, New York, 1999, s. 51.

14 Hume 1986, ss. 84-9.

15 Chisholm 1989, s. 17.

16 Chisholm 1983, s. 7. Chisholm, Gettier karşı-örneklerindeki kanıtları kusurlu kanıtlar olarak niteler. 1983, s. 47.

- (a) S için eksikliği ortadan kaldıracak bir kanıt veya
(b) S için kanıt olan diğer önermelerden birine dair bir önermeyi gerektiren bir kanıt varsa gerekçelendirmiştir.¹⁷

Chisholm'un (iii) için getirdiği (b) koşulu, gerekçelendirmeyi sınırlayan dördüncü koşuldur. Bu durumda kanıt, gerekçelendirilen inançtan daha makul olmasa da gerekçelendirilmiş bir inanç olması koşuluyla geçerli bir kanıt olarak alınır. Bir önermenin doğruluğunu gösteren bu türden birçok kanıt varsa bu kanıtların geçerliliğini ortadan kaldıran başka bir kanıt olmadığı sürece gerekçelendirme sağlanmış demektir. iii², teminat koşuludur.

Quine'e göre tüm inançlarımız yerini başka inançlar alabilir. Bu nedenle kanıtlara arsında bu denli katı ayrımlar yapmak anlamsızdır. İslam felsefesindeki terimlerle söylersek tüm kanıtlar, meşhurât ve makbulâtandır yani tekrar tekrar sınanmaya açıktır.